

ФОРМИРАНЕ НА ДОБРОВОЛЧЕСКИ НАГЛАСИ ЧРЕЗ ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

**Мартин Тодоров,
Катерина Пенчева**

Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“, България

Резюме. Настоящото изследване се фокусира върху проучване на развитието на езиково-правописната компетентност и на състоянието на социалната ангажираност на ученици от 4. клас чрез изработка на писмена картичка по предварително избран повод, разгледан като доброволческа дейност в подкрепа на конкретна инициатива. Изследват се както езиковите компетентности и свързаната реч на учениците, така и социалните им възгледи и ангажираност относно доброволчеството като дейност, в която са се включили чрез изработените материали. Резултатите отразяват езикови възможности, средства за изразяване, степен на ангажираност с доброволчески каузи и социално развитие на учениците от начален етап на образование.

Ключови думи: езикова компетентност; социална ангажираност; благотворителност и доброволчество

Въведение

Статията е ориентирана към съвременната тенденция за компетентностно ориентирано образование, което акцентира върху приложимостта на знанията и развитието на меки умения. В изработения инструментариум е заложена практическа рамка за интегриране на извънкласна дейност в училищния процес. Това свидетелства за иновативност и двустранна полза, които обогатяват езиковото обучение чрез социалните дейности и оптимизират ефективността на доброволческите дейности чрез използването на езиковото майсторство. Чрез анкета, която участниците попълват, след като завършат участието си в дейността, се анализират и нагласите им за благотворителна дейност и социална ангажираност.

Основно изложение

Статията представя изследователски анализ върху два фрагмента от дейността, извършена от учениците – първият е анализът на свързаната реч и на

езиковите компетентности на учениците, а вторият анализ отразява социалната ангажираност на учениците и резултатите, получени след реализирането на дейността, проявяващи се като степен на социално участие, удовлетвореност от извършена работа за конкретна кауза, личен принос, социална ангажираност и готовност за участие в бъдеща доброволческа дейност.

Обект на изследването е процесът на развитие на езиковите компетентности и на социалната ангажираност в обучението по български език и литература на ученици от 4. клас.

Предмет на настоящото изследване са нагласите на учениците за доброволческа дейност във връзка с кауза, предполагаща прилагането на тяхната езикова компетентност и включването на социалната им ангажираност.

Целта на изследването е да се представят и анализират данни за формираните социални нагласи и ангажираност на ученици от 4. клас от НУ „Христо Ботев“ – Пловдив, които отразяват влиянието на осъществена доброволческа дейност с извънкласен характер в учебна среда, като доброволческата дейност изисква високо ниво на писмена грамотност и езикова компетентност по български език.

Задачи на изследването

1. Да се разработи и приложи методика за оценка на езиковите компетентности и на свързаната реч на учениците при изготвяне на благотворителен апел по отношение на съдържание, структура и езиково въздействие.

2. Да се разработи и приложи анкета, измерима чрез отговори „Да“, „Може би“ и „Не“ на твърдения, които измерват социалната ангажираност и преживяванията на учениците, свързани с участието им в доброволческата дейност и с нейната главна цел – оказване на подкрепа.

3. Да се анализира връзката между качеството на изготвения апел и използваните комуникативни умения, от една страна, и нивото на формираната социална ангажираност на учениците, от друга страна.

4. Да се направят изводи относно потенциала на интегрираните междупредметни задачи за цялостното развитие на учениците от 4. клас, които са взели участие в изследването.

Обем и особености на извадката – в изследването участваха четвъртокласници от един клас от НУ „Христо Ботев“ – Пловдив. С изключение на един ученик, който е на 9 години, всички останали са на 10 навършени години. Изследването се реализира на два етапа в два последователни дни: доброволческа дейност, в която взеха участие 22-ма ученици, и анкетиране, в което са участваха 20 ученици. Разликата в броя на участниците в двата етапа се дължи на отсъстващи ученици.

Хипотеза 1

Учениците, които са мотивирани от реална социална кауза (доброволчество), показват по-високи резултати не само в текстовата си компетентност (стриктно спазват структурата на плана и генерират оригинални идеи), но и в езиковата си компетентност. Те проявяват по-висока степен на авторедакция (допускат по-малко грешки по невнимание) и използват по-богат и адекватен речник, тъй като осъзнават, че техният текст има реална „публика“ и цел – да бъде използван за кауза.

Анализ на езикова компетентност

Настоящото изследване описва и анализира педагогически проект, реализиран с 22 ученици от Начално училище „Христо Ботев“ в Пловдив. В основата на проекта е заложена интеграцията на **учебно** съдържание с практическа доброволческа дейност, като фокусът на изследването е върху измерването на ефекта от тази дейност върху нагласите на учениците.

Педагогическият подход е основан на модела на проектно базирано обучение (ПБО), което представлява „тясна вътрешнопредметна или междупредметна интеграция между отделни теми от учебното съдържание, обединени от обща цел и значим краен резултат, който може да бъде с идеален или материален характер“ (Peucheva, 2021, p.111). ПБО се характеризира със силна интердисциплинарна насоченост. Този подход трансформира учениците от пасивни наблюдатели в активни участници в собственото им образование. Както отбелязва Д. Дюи (Dewey, 1916), ученето не е просто подготовка за живота, а се случва чрез преживяването: „Дайте на учениците нещо да правят, а не нещо да учат; и правенето е от такава природа, че изисква мислене; ученето естествено е резултатът“ (Dewey, 1916, p. 154). „Този вид подход е и много „по-гъвкав“, защото в него учителят не е само източник на знания, а ръководител, ментор и хореограф на знанието. Задачите, които се поставят, спомагат за формулирането у учениците на собствени идеи, мнения и изводи“ (Danev, 2024).

Различните етапи на проекта са интегрирани в редовната учебна програма, както следва.

– В рамките на часовете по човекът и обществото учениците придобиват теоретични знания за историческото и културно значение на Народните будители (в контекста на 1 ноември). Ключов елемент в този етап е представянето на будителите не просто като исторически фигури, а като първообрази на съвременния доброволец. На учениците се разяснява, че делото на личности като Паисий Хилендарски, Софроний Врачански и Васил Априлов е било акт на безвъзмезден труд, воден от кауза и мисия за служене на народа, което по същество дефинира доброволството. Идеята за доброволството е органично вплетена в делото на самите народни будители.

В своята същност те са архетипният пример за доброволец в българския контекст. Тяхната дейност не е била поръчана от държавна институция (тъй като такава не е съществувала), нито е била мотивирана от лична финансова облага. Тя е била акт на безвъзмезден труд и служене на общността, произтичащ от дълбоко вътрешно убеждение и осъзната мисия. Съвършен пример за това е Паисий Хилендарски, който доброволно обикаля манастири и събира материали, за да напише своята „История славянобългарска“, воден единствено от каузата да „събуди“ народа си и да му върне историческата памет. Такъв импулс демонстрира и Софроний Врачански, който поема личен риск, за да направи първия препис на Паисиевата история – един същински доброволен акт на разпространение на знание. В същия будителски дух действа и Васил Априлов – като заможен търговец, той не просто дарява пари, но посвещава доброволно огромна част от времето и енергията си за организирането и утвърждаването на първата модерна българска гимназия в Габрово. Не по-малко показателен е приносът на братя Миладинови, чиято колосална работа по събиране и издаване на сборника „Български народни песни“ е чист доброволчески труд в областта на етнографията, предприет не за печалба, а за да се съхрани културното наследство на народа.

– Часът на класа е използван за формиране на социално-емоционални умения и ценности. Въз основа на вече представената връзка учениците получават ясна дефиниция за доброволчеството, осмисляйки по този начин целите на своите действия не като изолиран акт, а като продължение на една дълбока национална традиция.

– В рамките на часовете по български език и литература (компонент „Развитие на речта“) учениците получават необходимите знания умения и компетентности, които биха били необходими за реализацията на същинската продуктивна дейност по проекта – създаването на текст-апел, който е централен елемент на финалния продукт. Изборът на тази задача е целенасочен, тъй като, както отбелязва Р. Танкова, „съчинението на собствен текст в писмена или в устна форма е най-точният показател за учениковите достижения в областта на текстознанието и текстосъздаването“ (Tankova, 1998, p. 82). За да се подпомогне процесът по създаване на текст, етапът е структуриран като пряко приложение на комуникативно ориентираното обучение, което според Ф. Бойкова „свързва лингвистичната теория с педагогическата практика“ (Bojkova, 2009, p. 23). Чрез използването на структуриран план (опори), учениците получават възможност да „прилагат знанието на граматични правила и културните рамки... към даден контекст, за да постигнат дадена комуникативна цел“ (Bojkova, 2009, p. 23). В конкретния случай, „контекстът“ са Денят на будителите и нуждата от доброволчество, а „комуникативната цел“ е създаването на кратък, но въздействащ апел. Този подход е в унисон с разбирането, че ефективните методи „съдействат за

развитието на децата, въоръжават ги с определени начини за самостоятелно усвояване на езиковата информация, за формиране на умения за прилагането ѝ в речевата практика“ (Georgiev, 1997, p. 33).

– В часовете по изобразително изкуство и технологии и предприемачество се осъществява принципна подготовка на учениците за визуалната и материалната реализация на проекта (изработка на постер от картон и неговата декорация).

Централната доброволческа задача на учениците е съставянето на въздействащ текст-апел. С цел гарантиране на фокуса и въздействието на посланието, дейността е структурирана около ясни опори (план за създаване на текст), изискващи краткост (до 5 изречения) и включващи: 1) Поздрав; 2) Идентификация на будителите; 3) Представяне на тяхното наследство (знание, език); 4) Формулиране на призив (апел) към съвременни действия; 5) Финално пожелание. За да се елиминират всякакви неясноти, планът е илюстриран с конкретен пример, който показва как абстрактните точки от плана се превръщат в жив, свързан текст: „Честит Ден на народните будители! Днес е празникът на смелите учители и писатели, които са ни оставили истинско съкровище. Те са ни подарили книгите и са ни научили да обичаме нашия български език. Нека и ние днес да бъдем малки будители! Хайде да прочетем една приказка или да научим нова думичка. Пожелавам ти светъл празник, изпълнен със знание!“.

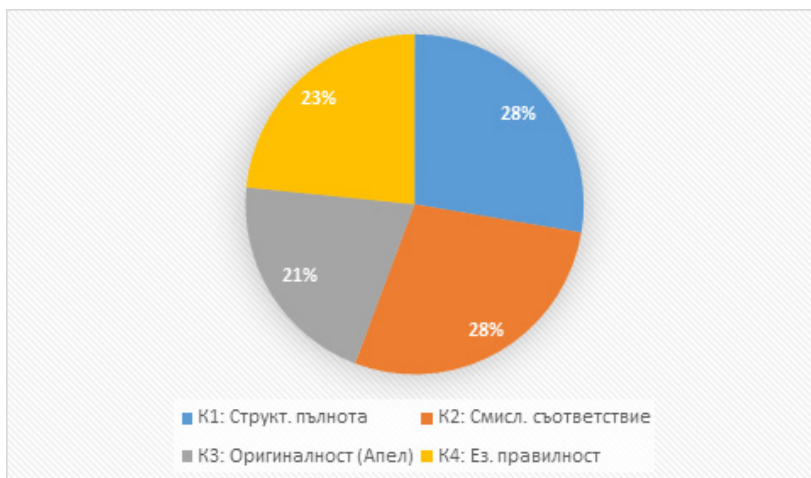
За обективното измерване на работата на учениците е разработена матрица от четири основни критерия. Целта на тази матрица е да оцени двете ключови направления на изследването: развитието на свързаната реч (текстова компетентност) и правописната компетентност (грамотност). Всеки критерий е оценен по 3-степенна скала (от 1 до 3 точки), която позволява ясно количествено измерване на постиженията.

Първият критерий – „Структурна пълнота“ (K1), е насочен към базовото умение за изграждане на текст – способността да се следва модел. Той оценява дали ученикът е включил всичките 5 задължителни елемента от предоставения опорен план (поздрав, кои са те, какво са направили, апел, пожелание). Присъждат се 3 точки (високо ниво) за включени всички 5 елемента, 2 точки (средно ниво) за 3 или 4 елемента и 1 точка (ниско ниво) за 0, 1 или 2 елемента.

Вторият критерий – „Смислово съответствие“ (K2), измерва по-дълбокото ниво на текстова компетентност – разбирането на задачата. Оценява се дали включените елементи отговарят напълно на смисъла на всяка точка от плана (напр. дали апелът е действително призив, а не констатация). 3 точки (високо ниво) се дават за пълно смислово съответствие, 2 точки (средно ниво) при 1 – 2 смислови несъответствия, а 1 точка (ниско ниво), ако текстът сериозно се отклонява от смисъла на задачата.

Третият критерий – „Оригиналност и изпълнение на апела“ (К3), е създаден, за да измери най-висшето ниво на развитие на речта – способността за създаване на въздействаща (персуазивна) реч. Той е пряк индикатор за мотивация и преминаване от имитация към творчество. 3 точки (високо ниво – творчество) се присъждат за оригинален и лично осмислен апел, 2 точки (средно ниво – адаптация) за лека модификация на дадения пример, и 1 точка (ниско ниво – имитация) за дословно преписване или липса на апел.

Четвъртият критерий – „Езикова правилност“ (К4), е насочен директно към измерване на правописната компетентност. Той служи като обективен индикатор за положено старание, самоконтрол и авторредакция, които са пряко свързани с мотивацията от доброволческата кауза. 3 точки (високо ниво) се дават за текст без грешки или с 1 случайна грешка, 2 точки (средно ниво) за 2 – 3 допуснати грешки и 1 точка (ниско ниво) при наличието на 4 или повече грешки.

Графика 1. Средни постижения на учениците по критерии за свързаната реч и езиково-правописната компетентност

Резултатите от първия етап на изследването са изключително положителни, като 22-мата ученици постигат среден общ резултат от 10,68 от 12 точки (89%), което потвърждава изследователската хипотеза и демонстрира високо ниво на ангажираност.

Анализът на резултатите за пълно разбиране и следване на модела е почти перфектен. Постигнат е 100 % (3,00/3,00 т.) резултат при смисловото съответствие, което доказва, че 5-точковият план е работил безупречно като „методическо скеле“ и е осигурил пълна кохерентност. Почти идентичен е

резултатът за структурна пълнота – 95,5 % (2,95/3,00 т.), като 21 от 22 ученици са включили всички 5 елемента.

Най-интересен е критерият за оригиналност на апела, където средният резултат е 2,23 от 3,00 точки. Това е очаквано, тъй като творчеството е най-високото ниво на мисловна дейност. Показателен е резултатът, че нито един ученик не е получил 1 точка (имитация). 77 % са постигнали ниво на адаптация (17 ученици), а 23 % (5 ученици) са достигнали пълно творчество. Резултатът показва, че доброволческата кауза е мотивирала всички ученици да избягват „копирането“ и да се стремят към създаването на въздействащ текст.

Резултатите за езикова правилност директно подкрепят хипотезата. Средният резултат от 2,50 от 3,00 точки е много висок. Общо 91 % от учениците са създали текстове с високо (59 % или 13 ученици) или добро (32 % или 7 ученици) ниво на грамотност. Само 9 % (2 ученици) са на ниско ниво. Тези данни потвърждават, че осведомеността на учениците за това, че продуктът им е „истински“ и ще служи за благотворителност, е повишила самоконтрола и авторедакцията. Ниският брой грешки е пряк резултат от високата мотивация.

На този етап от изследването се установи, че в развитието на свързаната реч и на езиковата грамотност се постигат значително по-високи резултати, когато учебните задачи са ситуирани в реален, социално ангажиран контекст. Комбинирането на доброволческа кауза с ясна методическа структура на различните организационни форми на обучение по български език в начален етап на образование се оказва изключително ефективна синергия. Постигнатите резултати по критериите за структурна пълнота и смислово съответствие са в унисон с гледната точка на М. Райън и Л. Деси, които смятат, че „Вътрешната мотивация [intrinsic motivation] е присъщата склонност за търсене на новост и предизвикателства, за разширяване и упражняване на собствените способности, за изследване и учене“ (Ryan & Deci, 2000, p. 70). В настоящото изследване е използвана методика на обучение, която осигурява на учениците както инструменти за изграждане на структуриран и смислово завършен текст, така и вътрешна мотивация, базирана на „ученето чрез кауза“ и служеща като мощен катализатор за по-висока езикова отговорност. Тази отговорност се проявява в две ключови направления: от една страна, в повишена езикова правилност – учениците демонстрират значителен самоконтрол и авторедакция, водещи до драстично намаляване на грешките; от друга страна, в активирането на по-висши речеви умения. Мотивацията да се създаде въздействащ продукт за кауза, стимулира учениците да надскочат механичната имитация и да преминат към творческа адаптация и оригиналност, което означава, че когато учениците виждат реален смисъл и обществена полза от своята работа, те не просто изпълняват задачата по-коректно,

но и я изпълняват по-творчески. Интегрирането на доброволчески каузи в методиката на езиковото обучение е ефективен подход за превръщането на ученика от пасивен изпълнител в активен и отговорен автор.

Анализ на социалната ангажираност от доброволческата дейност

За измерване на ефекта от проекта е използван методът на анкетното проучване (втори етап на изследването), в което взеха участие 20 ученици, като групата е сравнително балансирана в отношението „разпределение по пол“, защото участват 9 момичета (45 %) и 11 момчета (55 %). Инструментариумът е проектиран не за проверка на учебни знания, а за изследване на афективната сфера – нагласите, мотивацията и възприемането на смисъла от участието в инициативата. Чрез анкетата се измерват субективното преживяване, мотивацията и ценностната ориентация на ученици след участието им в доброволческа дейност, разгледана като извънкласна, но проведена в учебна среда. Темата на проведената дейност е изработване на благотворителен апел/картичка по случай 1 ноември – Деня на народните будители. Анкетата е с Ликертов тип скала с три опции: „Да“, „Може би“, „Не“, които улавят интензивността на нагласите от преживяването на учениците. Анкетата се състои от 6 твърдения, свързани с: усещането за лична значимост (твърдение 1); емоционална удовлетвореност, свързана с просоциално поведение (твърдение 2); вярата в реалното въздействие на положителен труд (твърдение 3); самооценка на личната ангажираност (твърдение 4); интернализиране на ценността на доброволчеството (твърдение 5) и формирането на бъдеща мотивация за участие в сходни дейности (твърдение 6).

Анализът на резултатите, получени след анкетирането, е следният.

1. „Чувствах се важен/на, че взех участие в тази дейност“

Твърдението измерва чувството за лична значимост и ефективност. То връща ученика към участието му в изготвянето на конкретен продукт и отразява възприятието му за личния му принос към каузата. Твърдението има рефлексивен характер, който е истински важен за дейност от доброволчески характер, понеже тя, сама по себе си, не представлява лична изгода от материален характер. Тази връзка с вътрешната награда и укрепването на самочувствието са основни компоненти на психическото благополучие при децата, като цяло, но и специално в тази възраст.

Графика 2. Резултати от първо твърдение – „Чувствах се важен/на, че взех участие в тази дейност“

Високият процент от 70 % за „Да“, получен от 14 деца, свидетелства, че доброволческата дейност е постигнала успех при повечето деца в признаването на техните усилия. Данните сочат, че децата са се чувствали способни и полезни, а това, че са създали продукт, който да помогне на друг, е пряко потвърждение на факта, че те са добри и способни хора. Това, от своя страна, укрепва идентичността им и ги прави уверени. При 30 % от участниците (6 участници) се отчитат несигурност/скромност и белези на социално сравнение, които са нормални проявления както при ученици на такава възраст, така и при доброволци. Колебанието, което се изразява чрез отговорите „Може би“, може да бъде обяснено или в контекста на сравнение с другите, или с пасивна роля в процеса. Липсата на отговори „Не“ може да се тълкува, че въпреки колебанието на няколко деца от групата нито един ученик не смята, че неговото усилие е било безсмислено или напълно незначително, което потвърждава успеха на дейността, отразен от мнозинството. От момчетата 77,8 % са отговорили утвърдително, а 22,2 % от тях са отговорили с „Може би“. При момчетата с това твърдение са се съгласили 63,6 %, а 36,4 % са отговорили с „Може би“. Тези резултати позволяват да се направи изводът, че този тип дейност е в унисон с традиционните очаквания и вероятността момчетата да се чувстват значими от подобна дейност, е по-голяма, отколкото вероятността при момчетата. Уклончивите отговори („Може би“) най-вероятно се дължат на евентуални несъответствия на предложената дейност с предпочитанията на учениците по отношение на артистични и писмени задачи.

2. „Работата ми достави радост, защото знаех, че помагам“

Чрез това твърдение се измерват емоционалната награда, вътрешната удовлетвореност и реакцията от осъществения труд, положен на добра воля със съзнанието за помощ, известен като алтруистична радост или Helper's High.

Графика 3. Резултати от второ твърдение – „Работата ми достави радост, защото знаех, че помагам“

На 10-годишна възраст децата са способни да разбират и чувстват емоционалното състояние на другия, но също така и да изпитват удовлетворение от облекчаването на чужда болка и носенето на радост. Изключително високият процент на отговори „Да“ (95 %, или 19 участници) доказва, че целта на дейността, а именно оказването на помощ, подкрепа, която е осъществена доброволно, е била ясно разбрана и е предизвикала положителна емоционална реакция. Този резултат свидетелства, че децата осъзнават, че тяхното действие има положителен ефект върху друг човек. От всички 20 участници само един ученик (5 % от класа) е дал отговор „Може би“. Тук децата отговарят на емоцията и дори и да не са сигурни дали изработеното от тях ще окаже реална помощ, те се радват от акта на правене на добро. Всички момичета са дали отговор „Да“ (100 %), а при момчетата (90,9 %) само едно момче е проявило колебание („Може би“). Тези резултати показват, че радостта от помагането е универсална и не зависи от пола. Момчетата и момичетата са еднакво силно емоционално мотивирани от доброволческата дейност. Тенденцията в отговорите свидетелства, че знанието за резултата от дейността е изключително мощен вътрешен мотив за 10-годишните анкетираны ученици

и в известен смисъл може да се твърди, че децата обвързват доброволчеството с положително преживяване, което би провокирало желанието и мотивацията им за бъдещо участие в друга доброволческа дейност.

3. „Вярвам, че нашата писмена картичка ще донесе реална помощ“

Това твърдение измерва степента на убеденост в ефикасността на резултата от конкретната форма на помощ, която в случая е изработката на писмена картичка. Тук се разглежда когнитивният аспект на доброволчеството, а именно до каква степен анкетираните ученици са на мнение, че трудът им има практически смисъл. Това твърдение предоставя възможност за измерване на съответствието между логическото разбиране на учениците за смисъла на труда им и вътрешното емоционално удовлетворение, отразено в отговорите в трето твърдение.

Графика 4. Резултати от трето твърдение – „Вярвам, че нашата писмена картичка ще донесе реална помощ“

В тълкуването на резултатите от това твърдение се забелязва известно противоречие между конкретно мислене и абстрактна помощ. Тук отговорите показват, че 70% (14 участници) избират „Да“, 20% (4 участници) избират „Може би“, а двама или 10% отговарят с „Не“. Анализът показва, че 30% от класа се колебае или не вярва в „реалната помощ“ като пряк резултат от тяхното конкретно мислене. Възможно е колебанието да бъде разгледано в контекста на това, че понятието „помощ“ носи абстрактно значение, а не пряко, което децата да свържат с нещо близко и познато. Тук причинно-следствената връзка между хартия, усилия и моливи и „реална промяна“

навежда на мисълта, че въпреки радостта от изработването на картичката те логически не разбират как всъщност осъществената от тях конкретна дейност би решила проблем. Утвърдителните резултатите по това твърдение са пониски от резултатите във второто твърдение и този дисбаланс може да бъде обяснен с несъответствието между изпитаната емоция, получена в резултат от дейността, и логическото разбиране за ползите от нея. Отговорите показват, че децата искат да помагат и са щастливи да го правят, но не са напълно убедени, че са ефективни. Ефективността и неубедителността в изпълнението биха могли да бъдат в резултат от влиянието на различни фактори (предложена дейност, качество на продукта и др.), забелязва се нужда от разясняване на механизмите за помощ, които биха подсилили дългосрочната мотивация за участие. Логическото мислене и нуждата от конкретен резултат не зависят от пола, защото и момчетата, и момичетата показват достатъчно висока убеденост в реалната помощ и склонност да оценяват емоционалната и символичната стойността на продукта от дейността си. Регистрираното съмнение е свързано с конкретния вид помощ. Момчетата и момичетата изпитват сходна нужда да видят осезаем резултат от усилията си, а тенденцията в отговорите показва, че докато емоционалната страна на доброволчеството е напълно успешна, когнитивното разбиране за ефективността на символичната помощ с писмената картичка се нуждае от преодоляване на конкретното мислене на 10-годишните. За да бъде устойчива доброволческата дейност и да генерира дългосрочна мотивация, организаторите трябва да преодолеят конкретното мислене на 10-годишните.

4. „Аз участвах активно в работата по писмената картичка“

Четвърто твърдение измерва субективното усещане за ангажираност и активност в процеса на доброволческата дейност и обръща внимание на ролята и ангажираността на ученика. Резултатите дават информация за успеха на организираната дейност и са индикатор за съответствието между нуждите на децата и практическото действие, което е заложено за изпълнението на доброволческата активност.

Графика 5. Резултати от четвърто твърдение – „Аз участвах активно в работата по писмената картичка“

Изключително високият процент на отговорили с „Да“ показва, че дейността съответства на потребността на 10-годишните да бъдат продуктивни. Усещането за активност, потвърдено от 95% от участниците, свидетелства, че преминаването от теоретично към практическо знание е подкрепено с чувството за полезност като резултат от дейността. Успешната организация на доброволческата дейност е позволила на почти всички деца да имат значима роля, предотвратявайки пасивността, която би довела до демотивация и чувство за незначителност. При това твърдение всички ученици с изключение на един участник са категорични, че са участвали активно, което означава, че предложената доброволческа дейност е оптимална по отношение на организация и изпълнение и осигурява условия за активно участие. Високата активност потвърждава резултатите от първо твърдение, което беше свързано с положителното чувство за значимост, и резултатите от второ твърдение, ориентирани към емоционална удовлетвореност от дейността.

5. „Мисля, че е важно да се включвам в дейности, които помагат на другите“

Тук идва ред да се измерят общата ценностна ориентация и социална отговорност на участниците. За разлика от предходните твърдения, които оценяваха емоцията, логиката на конкретната помощ, тук се оценява принципната нагласа към оказването на подкрепа като важна норма на просоциално поведение. Моралното развитие и формирането на гражданска

отговорност се отразяват в резултатите, получени от това твърдение, като тези резултати определят доколко децата са приели предложената дейност като социална ценност.

Графика 6. Резултати от пето твърдение – „Мисля, че е важно да се включвам в дейности, които помагат на другите“

В резултатите отново се забелязва категоричност, което означава, че децата са усвоили основни социални норми, една от които е, че помагането е нещо добро и важно. Резултатите от това твърдение отразяват моралното разбиране на децата, че да бъдеш отговорен и активен гражданин, включва грижи за другите. Потвърждава се положителното емоционално преживяване, регистрирано във второ твърдение, като тук то е подкрепено от силно ценностно убеждение. Това е предпоставка за по-устойчива мотивация, която не се основава на преследване на емоционална награда. С изключение на един участник всички ученици демонстрират убеденост, че социалната отговорност и грижата са фундаментални ценности, което потвърждава и склонността за строго придържане към социалните и моралните очаквания за просоциално поведение. Единственият отговор „Може би“ сигнализира за индивидуално различие във възприемането на личната отговорност и на социалните задължения.

Общата тенденция на отговорите на това твърдение показва успешно гражданско образование и солидна ценностна основа, върху която може да се изгради трайна доброволческа ангажираност в бъдеще.

6. „Искам да участвам в още дейности, които помагат на другите“

Отговорите към това твърдение отразяват бъдещата поведенческа нагласа и дългосрочна мотивация. Това е последният, но най-важен показател за устойчивостта и вероятността за повторно включване в доброволчески дейности. Чрез това твърдение се цели проследяване на трансформацията на позитивните емоции в ценности, изразяващи се в конкретно намерение за действие.

Графика 7. Резултати от шесто твърдение“ – „Искам да участвам в още дейности, които помагат на другите“

Мнозинството от учениците са получили достатъчно положителна емоция и когнитивна обратна връзка от дейността (75 %), които може да се разглеждат като мотиви за повторно участие в доброволческа дейност. Резултатите сочат, че учениците са преборили колективното колебание, установено в отговорите към трето твърдение, и психологическите ползи се оказаха по-силни. Липсата на отрицателен отговор по това твърдение отразява успешно активираната вътрешна мотивация за доброволческа дейност. Готовността за участие в последващи доброволчески дейности съответства на емоционалното удовлетворение, установено във второ твърдение, и на силната ценностна ориентация, регистрирана в пето твърдение.

Общата тенденция на резултатите от това твърдение дава основание за обосновано предположение, че резервите за участие в бъдещи доброволчески дейности биха могли да се преодолеят чрез предлагане на разнообразни по вид активности, които да отговарят на предпочитанията на учениците.

Данните от анализа във втория етап на изследването сочат, че социалните възгледи и ангажираността относно доброволчеството разкриват утвърждаване на оказването на помощ като ключова социална ценност. Участниците са единодушни, че е важно да се включват в дейности, които помагат на другите. Впечатляващите 95 % от анкетираните твърдо подкрепят това виждане, което означава, че децата покриват социалната норма за отговорност и грижа за другите, което е фундаментално за тяхното гражданско развитие в бъдеще. 95 % от учениците твърдят, че са участвали активно в работата по изработването на писмената картичка. Този резултат потвърждава идеята, че организираната структура и следването на план за провеждането на успешна дейност са осигурили значима и ангажираща роля на всеки участник, което е ключово за формирането на усещане за личен принос. Чувството за удовлетворение е най-силният положителен ефект от дейността, тъй като 95 % от учениците заявяват, че работата им е доставила радост, защото са знаели, че помагат. Емоционалната награда е универсална и служи като основен вътрешен мотив – факт, потвърждаващ се от 70 % от учениците, които заявяват, че са се почувствали важни посредством участието си. Това означава, че ефективността на децата в доброволческата дейност е силен индикатор за признание на техния индивидуален принос към каузата. Резултатите са с положителен характер и по отношение на готовността на анкетираните да се включат в бъдещи доброволчески дейности, чрез които да помагат на другите. Високият резултат доказва, че дейността е устойчива и е успяла да превърне еднократното преживяване в дългосрочна нагласа.

Анализът на данните, получени след попълването на анкетата, показва, че доброволческата дейност е изключително успешна в изпълнението на своите цели в емоционален и ценностен план. Учениците демонстрират високи нива на социална ангажираност, удовлетворение от положените усилия и силно ценностно убеждение относно важността на помощта. За да се постигне устойчива ангажираност, е необходимо когнитивната уязвимост, свързана с конкретната ефективност на помощта, да се редуцира, като се предостави осезаема обратна връзка и се разнообразят форматите на бъдещите доброволчески дейности.

Заключение

Чрез проведеното изследване се потвърди хипотезата, че учениците изпълняват задачата по-коректно и постигат по-добри резултати по отношение както на езиковата си компетентност, така и на устойчивата си гражданска ангажираност, когато виждат реален смисъл и обществена полза от своята работа. Анализът на получените резултати свидетелства за синергичен ефект между методическите инструменти за развитие на езиковите компетентности и вътрешната мотивация на учениците от начален етап на образование за

социална ангажираност, проявена чрез доброволчеството в поставената задача.

Мултидисциплинарността, базирана на междупредметните връзки, и интегрирането на доброволчески дейности в методиката на езиковото обучение е ефективен подход за превръщането на ученика от пасивен изпълнител в активен и отговорен автор. За да се постигне оптимален ефект на бъдещите инициативи, следва предварително да се проучат интересите на учениците, за да им се предложат разнообразни доброволчески дейности. По този начин ще се преодолее когнитивната им уязвимост и ще се стимулира както творческата им изява, така и инициативността им по отношение на включването в бъдещи доброволчески активности.

Благодарности и финансиране

Тази статия е разработена по проект МУПД25-ПФ-020 „Интегрирани образователни технологии за интелигентно и устойчиво развитие“.

ЛИТЕРАТУРА

- Бойкова, Ф. (2009) Прагмалингвистични характеристики на комуникативната компетентност. В: *Комуникативната компетентност в езиковото и литературното обучение*. Университетско издание „Паисий Хилендарски“, 2009 ISBN 978-954-423-511-6.
- Георгиев, Л. (1997) *За обучението по български език в началното училище*. Изд. Тилиа, София ISBN 954-717-031-7.
- Данев, Н. (2024). Google sites като образователен инструмент, в контекста на традиционното и проектно-базираното обучение. *Педагогика*, 96(7), 1005 – 1018. София, Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“. ISSN: 0861-3982 (Print), 1314-8540 (Online) <https://doi.org/10.53656/ped2024-7.09>.
- Пейчева, Й. (2021). *Отражение на компетентния подход в обучението върху параметрите на педагогическата компетентност на учителя, преподаващ технологии и предприемачество в начален етап*. Шумен, с. 111. Издателство Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“.
- Танкова, Р. (2001) *Моделиране на текст. В помощ на обучението за развитие на комуникативно-целесъобразна реч*. Изд. Сема ISBN 954-8833-04-2.
- Dewey, J. (1916) *Democracy and education: An introduction to the philosophy of education*. Macmillan.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000) Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68 – 78.

Acknowledgements and Funding

This article was developed under the project MUPP25-PF-020 “Integrated educational technologies for intelligent and sustainable development”.

REFERENCES

- Boykova, F. (2009) Pragmalingvisticni harakteristiki na komunikativnata kompetentnost. V: *Komunikativnata kompetentnost v ezikovoto i literaturnoto obuchenie*. Universitetsko izdanie “Paisiy Hilendarski”, 2009 ISBN 978-954-423-511-6.
- Dewey, J. (1916) *Democracy and education: An introduction to the philosophy of education*. Macmillan.
- Georgiev, L. (1997) *Za obuchenieto po balgarski ezik v nachalnoto uchilishte*. Izd. Tilia, Sofia ISBN 954-717-031-7.
- Danev, N. (2024). Google sites kato obrazovaten instrument, v konteksta na traditsionното i proektno-baziranoto obuchenie. *Pedagogika*, 96(7), 1005 – 1018. Sofia, Natsionalno izdatelstvo za obrazovanie i nauka „Az-buki“. ISSN: 0861-3982 (Print), 1314-8540 (Online) <https://doi.org/10.53656/ped2024-7.09> .
- Peycheva, Y. (2021). *Otrazhenie na kompetentnostnia podhod v obuchenieto varhu parametrите na pedagogicheskata kompetentnost na uchitelya, prepodavasht tehnologii i predpriemachestvo v nachalen etap*. Shumen, p. 111. Izdatelstvo Shumenski universitet “Episkop Konstantin Preslavski”.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000) Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68– 78.
- Tankova, R. (2001) *Modelirane na tekst. V pomosht na obuchenieto za razvitie na komunikativno-tselesaobrazna rech*. Izd. Sema ISBN 954-8833-04-2.

FORMATION OF VOLUNTEER ATTITUDES THROUGH BULGARIAN LANGUAGE AND LITERATURE EDUCATION

Abstract. This study focuses on examining the development of language and spelling skills and the level of social engagement of fourth-grade students through the creation of a written card on a pre-selected topic, considered as a volunteer activity in support of a specific initiative. The study examines both the language skills and related speech of the students, as well as their social views and engagement with volunteering as an activity in which they have participated through the materials they have created. The results reflect the language skills, means of expression, level of commitment to volunteer causes, and social development of students in the early stages of education.

Keywords: language competence; social engagement; charity; volunteering

✉ **Assist. Prof. Martin Todorov Todorov, PhD Student**

ORCID iD: 0009-0005-3370-5386

Plovdiv University "Paisii Hilendarski"

Plovdiv, Bulgaria

E-mail: martin.todorov@uni-plovdiv.bg

✉ **Katerina Atanasova Pencheva, PhD Student**

ORCID iD: 0009-0004-2631-0741

Plovdiv University "Paisii Hilendarski"

Plovdiv, Bulgaria

E-mail: katerinapencheva@uni-plovdiv.bg